

Inštitut za novejšo zgodovino
Ljubljana 2011

Inštitut za novejšo zgodovino

Jurij Hadalin

BOJ ZA ALBANIJO

PROPAD
JUGOSLOVANSKE
ŠIRITVE NA BALKAN

ZBIRKA

RAZPOZNAVANJA/RECOGNITIONES 12

Jurij Hadalin

BOJ ZA ALBANIJO: PROPAD JUGOSLOVANSKE ŠIRITVE
NA BALKAN

Urednik:

dr. Aleš Gabrič

Izdal in založil:

Inštitut za novejšo zgodovino

Za založnika:

dr. Damijan Guštin

Recenzenta:

dr. Mitja Ferenc

dr. Jurij Perovšek

Oblikovalka naslovnice:

Barbara Kokalj Bogataj

Jezikovni pregled:

Polona Kekec

Prevod povzetka:

Borut Praper

Računalniški prelom:

Uroš Čuden, MEDIT d.o.o.

Tisk:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

327(497.1:496.5)(091)

HADALIN, Jurij

Boj za Albanijo : propad jugoslovanske širitve na Balkan / Jurij
Hadalin ; [prevod povzetka Borut Praper]. - Ljubljana : Inštitut za
novejšo zgodovino, 2011. - (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones ; 12)

ISBN 978-961-6386-29-6

257877248

Pregled vsebine

PREDGOVOR	9
JUGOSLOVANSKO–ALBANSKI ODNOSI OD NASTANKA ALBANSKE DRŽAVE DO DRUGE SVETOVNE VOJNE	19
ALBANSKA POLITIKA KOMUNISTIČNE PARTIJE JUGOSLAVIJE V ČASU DRUGE SVETOVNE VOJNE ALI KAKO SE JE ALBANIJA SPREMINJALA V JUGOSLOVANSKI SATELIT	37
<i>Prvi stiki Komunistične partije Jugoslavije z albanskimi komunisti</i>	39
<i>Ustanovitev Komunistične partije Albanije</i>	46
<i>Konferenca v Labinotu</i>	55
<i>Svetozar Vukmanović Tempo in poskus ustanovitve Balkanskega štaba</i>	62
<i>Kritike albanske politike Svetozarja Vukmanovića Tempa in sporazum, sklenjen v vasi Mukje – Deklaracija enotnosti</i>	68
<i>Razmah narodnoosvobodilnega boja in priprave na prevzem oblasti</i>	73

<i>Bujanska konferenca</i>	77
<i>Zaključek misije Miladina Popovića in Dušana Mugoše</i>	82
<i>Misija Velimirja Stojnića</i>	86
<i>Beratski plenum</i>	92
<i>Od Beratskega plenuma do vzpostavitve diplomatskih stikov med državama</i>	98
<i>Rezultati jugoslovanskih prizadevanj med drugo svetovno vojno</i>	102
SKUPNA POT V SOCIALIZEM	105
<i>Nova Albanija</i>	107
<i>Prvi uradni povojni stiki med državama in jugoslovanska vloga pri utrjevanju albanske državnosti</i>	109
<i>Incidenti v Krfskem kanalu – dokončen prelom Albanije z Zahodom z nekaj jugoslovanske pomoči</i>	126
<i>Obisk Enverja Hoxhe v FLRJ – začetek intenzivnega sodelovanja med državama</i>	134
<i>Gospodarska navezava Albanije na Jugoslavijo – načrt o enotnem gospodarskem prostoru</i>	142
<i>Prvi znaki razdora – posledica pretesnega jugoslovanskega objema?</i>	154
<i>Pirova zmaga projugoslovanske politične skupine</i>	162
<i>Jugoslovanski vojaški interesi v Albaniji do zaostritve odnosov</i>	169

<i>Balkanska federacija – neuspel poskus jugoslovanske balkanske politike</i>	176
<i>Poskus navezave Albanije na Jugoslavijo s kulturno politiko – težko premoščanje razlik</i>	192
<i>Vpliv resolucije informbiroja na medsebojne odnose</i>	202
PRVA LEDENA DOBA V MEDSEBOJNIH ODNOSIH (1948-1955)	215
<i>In po informbiroju?</i>	217
<i>Stopnjevanje napetosti</i>	222
<i>Približevanje Jugoslavije Zahodu in njena vloga v načrtih za menjavo režima v Albaniji</i>	235
KRATKOTRAJNA ODJUGA V LETIH 1955-1956	253
<i>Ponovno stopnjevanje napetosti</i>	267
DRUGA LEDENA DOBA (1960-1968)	287
<i>Zaostrovanje medsebojnih odnosov in kitajska vloga v tem procesu</i>	289
<i>Razpad sovjetsko-albanskega partnerstva</i>	291
<i>Jugoslovansko-albanski odnosi v luči političnih sprememb tega časa</i>	300
<i>Leta zastoja</i>	310
<i>Pot k normalizaciji medsebojnih odnosov</i>	325
<i>Gospodarski odnosi od zaostritve političnih odnosov do popolne normalizacije diplomatskih stikov leta 1971</i>	335

POLOŽAJ ALBANSKE MANJŠINE V JUGOSLAVIJI V OBRAVNAVANEM OBDOBJU IN VPLIV JUGOSLOVANSKO-ALBANSKIH STIKOV NA POLITIČNE SPREMEMBE	341
<i>Končni boji za osvoboditev Kosova</i>	343
<i>Vključitev Kosova v federacijo</i>	348
<i>Miren razvoj dogodkov do leta 1948</i>	351
<i>Resolucija informbiroja in njen pomen za razvoj albanske manjšine</i>	356
<i>Novе politične smernice do brionskega plenuma</i>	359
<i>Brionski plenum in njegovi odjeki</i>	368
<i>Ustavne spremembe in nov status Kosova kot avtonomne pokrajine</i>	372
<i>Demonstracije leta 1968</i>	375
<i>Sedemdeseta leta – čas afirmacije albanske narodnosti</i>	380
<i>Ustava iz leta 1974 in njen pomen za albansko manjšino</i>	385
POVZETEK	387
SUMMARY	395
SEZNAM KRATIC	403
VIRI IN LITERATURA	407
OSEBNO KAZALO	425

Predgovor

Vprašanje jugoslovansko-albanskih odnosov v času po drugi svetovni vojni je predstavljalo pomemben del zunanjepolitične usmeritve nove Jugoslavije, vendar pa v slovenskem in nekdanjem jugoslovanskem zgodovinoписju do današnjega časa ni uživalo pozornosti, ki si jo nedvomno zasluži. Ravno na podlagi odnosov jugoslovanske države in partije do albanskega vprašanja namreč lahko opazujemo dvig njene politične moči med drugimi socialističnimi državami. Albanija je v prvih povojnih letih predstavljala prvo zunanjepolitično oporišče Titove balkanske politike, kjer je kasneje prišlo do trka med sovjetskim in jugoslovanskim vodstvom. V tem pogledu lahko mirne duše trdimo, da je bila tesna naveza albanske države in partije na Jugoslavijo in njeno partijo ena izmed temeljnih usmeritev jugoslovanske partije v povojnem obdobju.

Pričujoče delo poskuša prikazati to usmeritev in njen kasnejši propad na podlagi ohranjenega arhivskega gradiva jugoslovanske provenience in s tem ponuja predvsem jugoslovanski pogled na medsebojne odnose, kar naj bralca ne zmede. Osnovna težava, ki se pri tem pojavlja, je nevarnost, da bi tok dogajanja prevzel močno projugoslovansko smer, ki je v nobenem primeru ne poskušam ponuditi kot edine in zveličavne resnice. Poskus iskanja objektivnega stališča v propagandno zmaličeni literaturi, ki je nastajala na obeh straneh meje, je namreč obsojen na neuspeh, vendar pa ga obilica nevtralnejšega arhivskega gradiva nekoliko olajša. V dolgih

letih medsebojnih sporov je namreč nastajala predvsem literatura, ki bi jo lažje ocenil kot pamflete proti eni ali drugi strani kot resno znanstveno delo, ves čas pa je na obeh straneh potekala revizija medsebojnih odnosov. Na jugoslovanski strani so tako različni pisci na podlagi tedaj dostopnih dokumentov ves čas poskušali prikazati le najbolj pozitivne plati medsebojnih odnosov in poudarjali izrazito nehvaležnost albanske strani, ki je po mnenju večine grdo ravnala z roko, ki naj bi Albanijo hranila, oblačila in branila pred mnogimi sovražniki, za tako ravnanje pa ni imela nobenega sebičnega vzroka. Nič kaj bolje pa ni bilo niti na albanski strani, kjer je zgodovinska revizija potekala nenehno, najbolj pa je vidna v delih albanskega voditelja Enverja Hoxhe. Med njegovim političnim delovanjem je namreč albanska država zamenjala kar tri najtesnejše zunanjepolitične partnerje, kar je za sabo potegnilo vsakokratno revizijo Hoxhevega spomina. Ta revizija pa je vplivala tudi na albansko zgodovinopisje, saj so Hoxheva dela veljala za edini pravi zgodovinski vir, hkrati pa postavljala smer-nice, ki se jih je albansko zgodovinopisje slepo držalo.¹ Ob tem ne gre izpustiti dejstva, ki je jugoslovansko stran ves čas *“razveseljevalo”*, da je v jugoslovanskih arhivih bilo originalno gradivo albanske provenience, ki je revizijo Hoxhevega političnega spomina deloma onemogočalo, če ne vsaj oviralo.

Od konca druge svetovne vojne je Balkan predstavljal območje posebnega pomena za zunanjo politiko nove jugoslovanske države. Utrjevanje jugoslovanskega vpliva v Albaniji je v kombinaciji s tesnimi odnosi z Bolgarijo in nezanemarljivo jugoslovansko vlogo v grški državljanski vojni pokazatelj aktivne balkanske politike nove Jugoslavije v prvih povojnih letih. Koncept širjenja jugoslovanske federacije na Balkan in zlasti odnosi z Albanijo so bili tudi eden izmed povodov za spor Komunistične partije Jugoslavije s sovjetsko oziroma z Informacijskim birojem komunističnih partij. Balkan je tudi po oddaljitvi Jugoslavije od vzhodnega bloka predsta-

¹ Opening speech by prof. Aleks Buda, president of the Academy of Science. V: The national conference of studies on the anti-fascist national liberation war of the Albanian people, str. 7.

vljal pomembno komponento v zunanjepolitičnih usmeritvah jugoslovanskega vodstva, le da se je to sedaj natanjalo na prozahodni Grčijo in Turčijo, s čimer je bila Albanija postavljena v nezavidljiv teritorialno-strateški položaj, saj je bila obkrožena s politično nasprotnimi državami. Jugoslovansko-albanski odnosi pa so ostajali pomembno vprašanje tudi kasneje, ko je jugoslovanska zunanja politika dobivala izrazito globalni značaj, ki se je odražal v balansiranju med obema blokoma hladne vojne in promociji koncepta gibanja neuvrščenih. Zato predstavlja Albanija v množici jugoslovanskih zunanjepolitičnih stikov le majhen del jugoslovanske diplomatske dejavnosti, vendar pa po drugi strani pomeni prvi primer poskusa jugoslovanske zunanjepolitične ekspanzije, ki je neslavno propadel. Upoštevajoč velikost albanske manjšine v Jugoslaviji je bila Albanija kljub svoji majhnosti in gospodarski nerazvitosti za Jugoslavijo pomemben zunanjepolitičen dejavnik, ki je v kasnejšem delu obravnavanega obdobja pogojeval tudi jugoslovansko notranjo stabilnost.

Namen dela je utrditi nekatere teze, ki se ves čas pojavljajo v medsebojnih odnosih. Uvodoma se osredotoči na pregled medsebojnih stikov med državama od samega začetka obstoja albanske države, saj iz tega časa izhaja večina strahov, ki se v medsebojnih odnosih stalno pojavljajo. Povojno jugoslovansko ekspanzijo je nemogoče razložiti brez podrobnega uvida v dogajanje med drugo svetovno vojno, razmerja iz tega časa pa bistveno vplivajo tudi na jugoslovansko-albanski razkol in notranjepolitične obračune v albanskem vodstvu. Koncentracija na gospodarstvo je pomemben sestavni del dela, ker s prikazom nekaterih praks jugoslovanske države pokaže na hegemonistične tendence v medsebojnih odnosih, ki pa niso toliko povezane s "*kolonialistično eksploatacijo albanskih rudnih bogastev*", kot so želeli to prikazati na albanski strani, temveč zgolj zaradi političnih navezav in rešitve manjšinskega problema z vstopom Albanije v bodočo federacijo balkanskih narodov. Obravnavanje Albanije kot sedme jugoslovanske republike kljub vsemu ni tako zelo očitno, vendar je opazen vse večji jugoslovanski vpliv v državi, ki bi do tega verjetno sčasoma privedel, če ne bi bilo sovjetske interven-

cije. Problem, ki je nedvomno pomemben, je tudi prikaz samostojnosti jugoslovanske politike v Albaniji in vpliv teh, v moskovskih krogih neodobrenih akcij, na izbruh jugoslovansko-sovjetskega spora. Posebna pozornost je namenjena medsebojnim odnosom po jugoslovansko-albanskem razkolu, ki so do sedaj najmanj raziskani. V tem delu so razloženi vzroki za konstantne napetosti v odnosih, ki naj bi izvirale iz ideoloških sporov, vendar presegajo zgolj ideološke razlike in rabijo legitimaciji albanske nomenklature. Kljub stalno napeti atmosferi namreč medsebojni stiki niso nikoli popolnoma ohromljeni in nakazujejo na potrebo po sodelovanju med državama, vendar to na albanski strani večino časa kategorično zanikajo. Zadnji del predstavlja še pregled razvoja med albansko manjšino na Kosovu, brez katerega bi v celotni sestavljanki umanjkal pomemben košček.²

Delo temelji predvsem na arhivskem gradivu, ki je za to področje zelo dobro ohranjeno in urejeno, čeprav lahko iz zapisov nekaterih avtorjev, predvsem Branka Petranovića, domnevamo, da je v zvezi s tem ves čas v pogovorih glavnih akterjev nastajala nezapisana zgodovina, ki bo najverjetneje ostala skrita. Glavni fokus je namenjen političnim odnosom med državama, ki so zastopani v večini arhivskega gradiva, vendar trdim, da lahko na podlagi zbranih arhivskih virov študija prikaže širši spekter medsebojnih odnosov. Poleg političnega razvoja/zastoja odnosov je tako pomemben poudarek na gospodarskih stikih, kulturnih povezavah in glede na dostopno dokumentacijo tudi zelo živi obveščevalni dejavnosti. Prelomnice v medsebojnih odnosih so bile glede na potek dogodkov zelo jasne, značilno zanje pa je, da niso bile povezane toliko z bilateralnimi odnosi kot z zunanjepolitičnimi nihanji Vzhoda in Zahoda. Zaradi tega se delo ob takih prelomnicah ne osredotoča zgolj

² V študiji sem se omejil zgolj na Kosovo, ki je predstavljalo reprezentativno administrativno enoto z večinsko albanskim prebivalstvom. Za natančnejši pregled razvoja in stanja med albansko manjšino v celoti glej: Stamova, Albanskijati v'pros na Balkanite (1945–1981).

na neposredno dogajanje v jugoslovansko-albanskih odnosih, temveč poskuša prikazati tudi širši koncept teh premikov. Zato se ukvarja tudi z jugoslovansko-sovjetskimi odnosi, poskusi povezovanja balkanskih držav; predvsem na primeru Balkanskega štaba, Balkanske federacije in ne nazadnje Balkanskega pakta, močan poudarek pa je namenjen tudi trenju v mednarodnem delavskem gibanju in razvoju hladne vojne. Za ta prikaz je bila glavčina uporabljenega arhivskega gradiva na razpolago v Diplomatskem arhivu Ministrstva za zunanje zadeve Republike Srbije, veliko gradiva pa je bilo dostopnega tudi v Arhivu Jugoslavije, kjer je bil še posebej bogat fond Komisije za mednarodne stike CK ZKJ. Nekdanja tesna navezava gospodarstev obeh držav se je nakazovala večinoma na podlagi virov iz fonda Vlade FLRJ, bilateralni sporazumi in gospodarski stiki iz kasnejšega obdobja pa so bili jasneje razvidni tudi na podlagi fonda Zveznega izvršnega sveta. Oba fonda sta ravno tako v Arhivu Jugoslavije. Dober uvid v medsebojne odnose so omogočili tudi dokumenti, ki jih v Arhivu Josipa Broza Tita hrani Muzej istorije Jugoslavije v Beogradu. Intenzivno objavljanje arhivskih virov za zgodovino nekdanje Jugoslavije, ki se je pričelo v sredini osemdesetih let in se nadaljevalo skozi devetdeseta, je pripomoglo k razširitvi raziskave na medsebojne odnose med drugo svetovno vojno, pomembne za razumevanje pa so tudi objave dokumentov o zunanjepolitičnih stikih balkanskih držav s konca devetdesetih let prejšnjega in prvih let tega stoletja. Gradivo v zvezi z obravnavano temo, ki je bilo svoj čas raztreseno po različnih krajih, je bilo kmalu po nastanku večkrat prečesano, saj so na njegovi podlagi ob kriznih trenutkih izdajali apologetska dela ali zbirke virov, t. i. Bele knjige, s katerimi je jugoslovansko vodstvo pred ostalim svetom poskusilo predstaviti svojo vizijo stanja v medsebojnih odnosih. Prvo tako delo je nastalo že leta 1949 pod peresom Vladimirja Dedijerja,³ v letih 1951 in 1961 pa sta izšli še dve Beli knjigi. Posebej pomembna je bila zbirka dokumentov iz leta 1961, čeprav je v končni redakciji vsebinsko precej revna in enostransko usmerjena, vendar je med njenim

³ Dedijer, Jugoslovansko-albanski odnosi (1938–1948).

nastajanjem posebna komisija, ki je bila odgovorna za njo, ponovno zbrala različno in zelo bogato dokumentacijo, opravila pa je tudi nekaj pomembnih intervjujev s protagonisti jugoslovanske politike v Albaniji. Ves material, ki je bil v ta namen zbran, se hrani kot del fonda Mednarodne komisije CK ZKJ v Arhivu Jugoslavije. Za dodatno osvetlitev so bili uporabljeni tudi sekundarni viri v obliki različnih zbirk statističnih podatkov, poseben poudarek pa je bil na pregledu pisanja časopisa Borba kot uradnega organa z najboljšim stikom z državnim vrhom. Pronicljive analize je prispevalo tudi na medmrežju dostopno arhivsko gradivo ameriške obveščevalne agencije CIA, njegov jugoslovanski del pa je nedavno doživel knjižno objavo.⁴

Literatura, ki obravnava obravnavano tematiko, niti ni tako redek pojav, težavo pa predstavlja njena vsebina, ki je velikokrat pamfletnega značaja in apologetske vsebine, problematičen pa je tudi njen poudarek, ki obravnava predvsem albanski nacionalizem in vprašanje Kosova. Val takih del, ki s častnimi izjemami sodijo med publicistiko, se je pojavil po izbruhu nemirov na Kosovu leta 1981 in ni presahnil vse do konca devetdesetih let, saj je tedaj albansko vprašanje postajalo vse bolj opazno v družbi. Odras te psihoze tako lahko najdemo v veliko delih srbske provenience iz tega časa, saj so se nekatere teze iz trenutnega političnega življenja preprosto prenesle tudi na nekoliko starejša obdobja, Enver Hoxha in njegove velikoalbanske težnje pa so postale središčna točka večine del, ki se ukvarjajo z notranjepolitično situacijo v Albaniji. Na ta pojav niso bila imuna niti resna zgodovinopisna dela. Kljub temu pa lahko trdim, da je med zgodovinopisci z območja nekdanje Jugoslavije vladalo zanimanje za to problematiko. Najbolj podrobno so obdelani jugoslovansko-albanski odnosi med obema vojnoma, relativno dobro je pokrit tudi čas druge svetovne vojne, fokus večine piscev pa je bil usmerjen na prva povojna leta, ko je bilo dogajanje tudi najbolj intenzivno. Nekateri pisci so v svoji raziskavah segli tudi nekoliko dlje, vendar pa je za obdobje po letu 1956 vladala skoraj popolna praznina, predvsem kar se

⁴ Pavlović (tur.), Dokumenta CIA o Jugoslaviji 1948–1983.

tiče objav na podlagi arhivskih virov. Ti so za raziskovalno delo postali v celoti dostopni šele v zadnjih letih, saj zanje velja zapora tridesetih let od datuma nastanka. S povojnimi jugoslovansko-albanskimi odnosi se je tako ukvarjalo precej zgodovinarjev, med katerimi velja izpostaviti predvsem Branka Petranovića, Đorđa Borozana in Bogumila Hrabaka, tematike pa se je s posameznimi prispevki dotaknilo še veliko drugih.⁵ Pomemben sekundarni vir predstavljajo tudi spomini nekaterih protagonistov jugoslovanske politike v Albaniji po drugi svetovni vojni, predvsem diplomatskih uslužbencev, in nekaterih jugoslovanskih in albanskih vodilnih politikov. Med temi deli pa bi bilo potrebno izpostaviti knjigo Milorada Komatine.⁶ Knjigo bi sicer glede na to, da je za njen nastanek bilo uporabljenih veliko arhivskih virov, ima pa tudi potreben znanstveni aparat, označili za zgodovinopisno. Celotno sliko pa skali avtorjeva neprikrita tendencioznost, ki izvira iz dejstva, da je dolga leta na sekretariatu za zunanje zadeve deloval ravno na problemu Albanije. Tak pogled je prevladoval v večini del jugoslovanske provenience, izjemo pa seveda predstavljajo nekatere ugotovitve kosovskih zgodovinarjev, ki so v času nastanka naletele na negativen odmev v srbskih medijih, veliko prahu pa je zaradi odstopanj od ustaljenih vzorcev dvignila tudi študija zagrebškega ekonomista Branka Horvata.⁷ Prevodi del albanskih zgodovinarjev v Jugoslaviji skorajda niso obstajali, kosovsko zgodovinopisje pa je bilo zaprto v lastnem krogu. Ledino je na tem področju orala Cankarjeva založba, ki je leta 1984 izdala zbornik – pregled albanske zgodovine, ki je bil sestavljen iz prispevkov kosovskih, italijanskih, srbskih in slovenskih zgodovinarjev.⁸ Leta 1989 je v okviru Časopisa za kritiko znanosti izšla tudi v srbski javnosti močno kritizirana trilogija Srbija i Albanci,⁹ ki je v tedanjem političnem duhu tendenciozno prikazala odnos

⁵ Med zadnjimi velja izpostaviti raziskovalca najmlajše generacije Aleksandra Živo-tića, čigar delo mi do zaključka pisanja rokopisa žal še ni bilo dostopno. Glej: Živo-tić, Otvaranje albanskog pitanja u Jugoslaviji u senci sukoba između Jugoslavije i Informbiro-a 1948-1954 in Životić, Jugoslavija, Albanija i velike sile 1945-1961.

⁶ Komatina, Enver Hodža i jugoslovensko-albanski odnosi.

⁷ Horvat, Kosovsko pitanje.

⁸ Stanić (ur.), Albanci.

⁹ Korsika (ur.), Srbija i Albanci.

jugoslovanske in srbske države do albanskega prebivalstva na podlagi izbranih sekundarnih virov, kar pa se je skladalo s takrat v Sloveniji močno prisotno simpatijo, če ne kar solidariziranjem z albanskim prebivalstvom na Kosovu. To je bilo tedaj v primežu srbske nacionalistične politike in slovenska javnost je njihov položaj v duhu "*slovenske pomladi*" razumela nekoliko drugače kot večina preostalega prebivalstva Jugoslavije.

Uvodoma sem omenil, da so jugoslovansko-albanski odnosi predstavljali eno izmed temeljnih usmeritev politike Komunistične partije Jugoslavije v prvih povojnih letih, saj so predstavljali ključ za rešitev gordijskega vozla manjšinskega vprašanja. Poleg tega je jugoslovansko vodstvo ravno prek Albanije pričelo izkazovati vse večjo željo po vodenju samostojne notranje in zunanje politike, kar jo je končno privedlo v konflikt s Stalinom in celotnim vzhodnim blokom. Usklajenost delovanja jugoslovanskega in albanskega vodstva v nekaterih primerih je bila osupljiva in se je popolnoma prilagajala tekočim zunanjepolitičnim smernicam Jugoslavije, ne pa Sovjetske zveze. Nenazadnje pa je bil eden izmed glavnih problemov Jugoslavije neurejenost njenih meja oziroma nemiren položaj ob njih, tu pa je albansko vprašanje ves čas igralo eno izmed ključnih vlog. V oblikovanju medsebojnih odnosov so imeli veliko odgovornost tudi slovenski predstavniki, ki jih je bilo glede na nekoliko oddaljen del sveta, ki ga je tedaj predstavljala Albanija, presenetljivo veliko. Pri albanskem vprašanju sem tako velikokrat naletel na ime Edvarda Kardelja, ki je o pogledu priključitve Kosova Albaniji imel nekoliko drugačno mnenje od večine preostalih jugoslovanskih vodstvenih kadrov,¹⁰ še bolj pa so bili slovenski predstavniki vpleteni v povojno oblikovanje skupnih odnosov. Izpostaviti velja Borisa Kidriča, ki je imel pomembno besedo

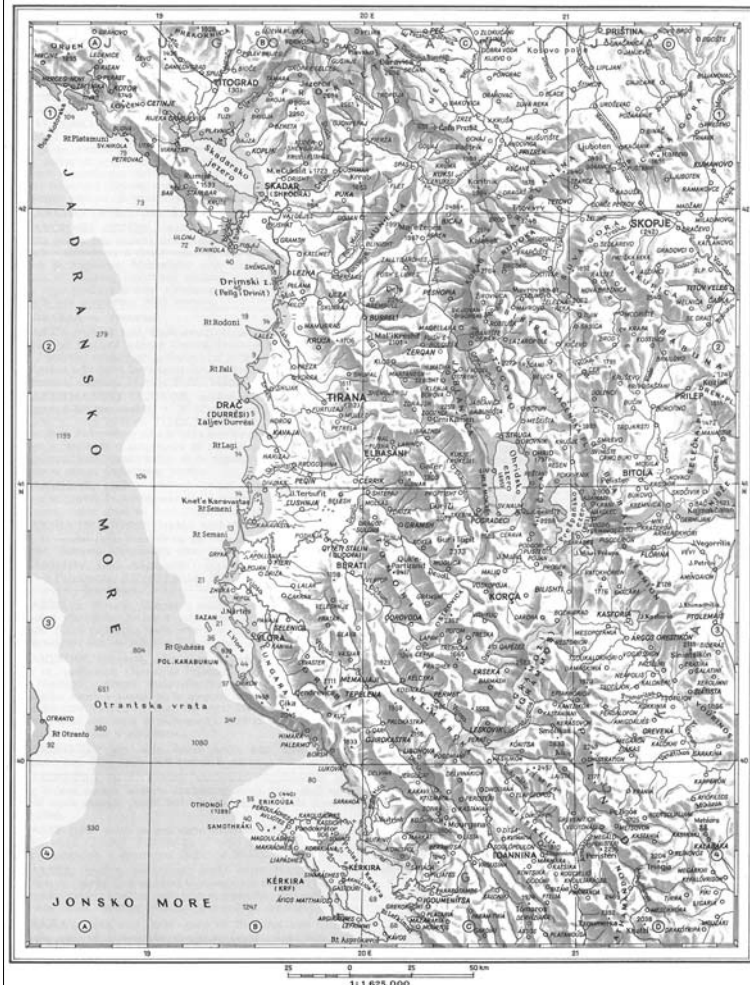
¹⁰ "*Pri nas, na območju Kosova in Metohije, je več Albancev kot Srbov. Kasneje, ko se še bolj povežemo z Albanci, jim mislimo odstopiti to ozemlje.*" Glej: Izveštaj o razgovoru Edvarda Kardelja sa J. V. Staljinom, 19. april 1947. V: Popović (ur.), Kosovo i Metohija u velikoalbanskim planovima 1878–2000, str. 257–267.

pri oblikovanju jugoslovansko-albanskih gospodarskih sporazumov, najvišji slovenski predstavnik v Albaniji pa je bil Sergej Kraigher, ki je poleg slovenske komisije za plan v času najtesnejših stikov vodil tudi "zloglasno" komisijo za usklajevanje albanskega gospodarskega plana z jugoslovanskim. Med zaostritvijo medsebojnih odnosov ne moremo mimo vloge dveh mladih slovenskih diplomatov, Draga Košmrlja in Draga Flisa, ki sta po sili razmer prevzela mesti odpravnikov poslov ravno tedaj, ko so medsebojni odnosi dosegli dno. Drago Košmrlj je svoje izkušnje iz Albanije tudi popisal,¹¹ žal pa nisem nikjer zasledil spominov Flisa, ki je dalj časa v Albaniji preživel na poslanstvu popolnoma sam, da bi ga nato končno zapustil ob popolni prekinitvi diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Albanijo. Najmočnejše vezi z Albanijo je v tistem času predstavljala zunanja trgovina, ta sekretariat pa je bil dobro kadrovsko zapolnjen s Slovenci. Med ponovno normalizacijo medsebojnih odnosov je bil tako prvi jugoslovanski pomočnik zveznega sekretarja, ki je uradno obiskal Albanijo po Resoluciji informbiroja, Boris Šnuderl, prvi jugoslovanski sekretar pa nekaj let kasneje znani bančnik Metod Rotar.¹²

¹¹ Košmrlj, Moj "spor" z Enverom Hoxho: iz spominov na Albanijo, str. 118–127.

¹² Podrobna biografija Metoda Rotarja v: Lazarevič in Prinčič, Bančniki v ogledalu časa, str. 161–167.

ALBANIJA

Geografska karta ozemlja Ljudske republike Albanije in njene sosesčine

Povzetek

Jugoslovansko-albanski odnosi so ves čas obstoja jugoslovanske države predstavljali pomemben vidik v njeni zunanji politiki, ki pa je do izraza največkrat prišel le ob kritičnih trenutkih v medsebojnih odnosih. Celoten spekter medsebojnih odnosov je temeljil na vzajemnem nezaupanju, ki je bilo posledica negativnih zgodovinskih izkušenj, jugoslovanskega poseganja v albanske notranjepolitične boje in upornosti dela albanskega vodstva, ki je na vsak način želelo ohraniti politično in gospodarsko neodvisnost. Za takšno držo albanskega vodstva, ki je Albanijo do sedemdesetih let prejšnjega stoletja spremenilo v najbolj izolirano evropsko državo z minimalnimi stiki z zunanjim svetom, lahko v osnovi obtožimo jugoslovansko medvojno in povojno politiko, ki sicer v osnovi ni nastopala s slabimi nameni, a so ti bili v delu albanskega vodstva nadvse skeptično sprejeti.

Najpomembnejši jugoslovanski motiv za poskus popolnega nadzora oziroma priključitve albanskega ozemlja k takšni ali drugačni federativni obliki združenja balkanskih držav, ki so tedaj predstavljale realno možnost, je namreč bila želja po rešitvi jugoslovanskega nacionalnega vprašanja. To je ostalo nerešeno tako v Kraljevini Jugoslaviji kot tudi v povojnem obdobju, kljub velikim naporom jugoslovanskega državnega in partijskega vrha. Poleg napetosti med konstitutivnimi narodi je namreč obstajala tudi napetost zaradi velikega števila narodnostnih manjšin, predvsem na obmo-

čju, ki ga je pokrivala federalna Srbija. Med njimi je bila daleč največja albanska manjšina, ki je številčno lahko parirala nekaterim konstitutivnim jugoslovanskim narodom, predvsem črnogorskemu in makedonskemu. Približno tretjina celotnega albanskega prebivalstva je živela na območju Jugoslavije, kjer je sicer v obravnavanem obdobju pridobivala vedno večje narodnostne pravice, vendar pa nikoli ni dosegla zelene ravni, kar je vsaj na načelni ravni ves čas obremenjevalo meddržavne odnose. Prva nesoglasja o reševanju tega vprašanja med jugoslovanskim in albanskim komunističnim vodstvom izvirajo že iz druge svetovne vojne, v času najbolj tesnih odnosov med državama tik po vojni pa so ves čas tlela pod površjem, saj se je jugoslovansko vodstvo sicer dobro zavedalo obstoja tega problema, vendar bi kakršenkoli poseg v tedanje stanje brez ustreznih ozemeljskih kompenzacij predstavljal močno oporno točko za nezaželeni, a vendar prisotni srbski nacionalizem. Po drugi strani lahko tudi na albanski strani ves čas opazujemo razvoj albanskega nacionalizma, ki se mu nikakor ni uspelo pomiriti s sklepi konference ambasadorjev velikih sil iz leta 1912, ki so močno skrčili zeleno albansko narodnostno ozemlje. Cena za združitev večine Albancev v eni državni tvorbi je za albansko vodstvo in predvsem albanskega voditelja Enverja Hoxho bila prevelika, saj bi se za takšno rešitev albanskega vprašanja morali odpovedati prevelikemu deležu lastne neodvisnosti, k temu pa so seveda močno pripomogli tudi osebni razlogi. Jugoslovanski posegi v albansko notranjo politiko so namreč jasno kazali na težnjo po menjavi večjega dela tedanjega vodstva, predvsem tistih, ki niso izražali jasnih projugoslovanskih tendenc.

Nenadna ohladitev medsebojnih odnosov v letu 1948 tako ni predstavljala le navezave na politični razkol Jugoslavije s preostalimi državami vzhodnega bloka, kar je bilo seveda normalno pričakovati, temveč edini možni način za emancipacijo albanskega vodstva. Tako kot je bil v kasnejših obdobjih v Jugoslaviji informbirojevski spor prikazan kot posledica prevelike želje jugoslovanskega vodstva po vodenju samostojne zunanje in notranje politike, je ta razkol v Albaniji predstavljal ponovno osamosvojitve albanske države izpod pretesne-

ga jarma “jugoslovanskega prijateljstva”. Jugoslovansko sponzorstvo je zamenjal manj utesnjujoč in predvsem ozemeljsko oddaljen sovjetski objem, identifikacija albanskega vodstva s stalinističnimi metodami pa je postala trajen izgovor za popolno prekinitev odnosov s sedaj domnevno sovražno in ideološko nasprotno Jugoslavijo. Jugoslavija je na podlagi pridobljene politične moči v albanskem političnem vrhu tik pred Resolucijo informbiroja sicer računala na možnost, da bi Albanija ostala njen zaveznik, a so se te iluzije razblinile že nekaj mesecev pred dejansko objavo razkola. Ločitev je bila glasna in burna, proces pa so spremljale žaljivke in praske, za katere so bili odgovorni na obeh straneh, vendar je jugoslovanska užaljenost hitro popustila, česar pa ne moremo trditi za albansko stran, ki se je v stalinistični kampanji izkazala za najbolj zagrizeno.

Jugoslovanska politika do Albanije je v času, ko je informbirojevska kampanja počasi prehajala v zatišje, med državama pa so bili obnovljeni diplomatski odnosi, ponovno dobivala poteze, ki so se v jugoslovanski zunanji politiki pojavljale že v predvojnem času – bila je torej pomirljiva in je priznavala ter želela albansko neodvisnost, v kakršnikoli obliki in s čim manj zunanjimi vplivi, skladno z geslom že davno pokojnega staroste srbske in jugoslovanske politike Nikole Pašića, ki je zagovarjal “*Balkan balkanskih narodov*”. Približevanje sprtih strani je v začetku kazalo obetavne rezultate, ki so obljubljali normalizacijo medsebojnih odnosov, za kaj bolj srčnega je namreč na obeh straneh manjkalo potrebne politične volje, vendar so na hiter upad zanimanja albanske strani ponovno vplivali zunanji dejavniki. Spremembe v Sovjetski zvezi, ki so vodile k obsodbi stalinističnih metod vladanja, so namreč močno skrbele albansko vodstvo, ki se je do tega časa s tem sistemom popolnoma zlilo, ponovno približevanje Jugoslavije vzhodnemu bloku pa je dodatno majalo njegov položaj, saj sta temeljno doktrino albanske zunanje politike predstavljala kolektivna obsodba jugoslovanskih napak in vzbujanje strahu pred neizbežno jugoslovansko intervencijo v državi, tokrat ne več zgolj na politični ravni, temveč z ofenzivnimi načrti. Propad Hoxhevega sistema, ki se je kljub ostrim ukrepom proti notranji opoziciji v

letu 1956 močno majal, je preprečila madžarska vstaja, dosledno nasprotovanje jugoslovanski politiki pa je omogočilo nadaljevanje ustaljenega zunanjepolitičnega principa, ki je albanskemu vodstvu omogočal preživetje. V večini vzhodnoevropskih držav so v večji ali manjši meri sprejeli reforme, ki so sledile XX. kongresu Komunistične partije Sovjetske zveze, vendar so te na Albanijo še najmanj vplivale. Strah pred političnim padcem režima je vodil k temu, da se je Albanija počasi začela oddaljevati tudi od Sovjetske zveze, oblikovati pa se je pričel samosvoj politični sistem, za katerega so bila sicer značilna velika nihanja in protislovja, dosleden je bil le v dveh točkah. Prvo je predstavljalo dosledno sledenje stalinistični doktrini, drugo pa ideološka nepomirljivost z revizionistično Jugoslavijo, ki je predstavljala najhujšega nasprotnika socialistične Albanije. Občasno je to nasprotje sicer zasenčila propagandna vojna proti kapitalističnim velesilam ali ravno tako imperialistično revizionistični Sovjetski zvezi, vendar je ravno ta ideološka nepomirljivost do revizionističnega titoizma predstavljala stalnico Hoxhevega režima, popularno imenovanega tudi enverizem.

Do prekinitve albansko-sovjetskih odnosov so sicer hladni, vendar ves čas obstoječi jugoslovansko-albanski odnosi nihali v skladu s sovjetskimi smernicami. To pa se je radikalno spremenilo s kitajsko-albanskim približevanjem, ki je albanski režim pripeljalo do navezave na tretjega zunanjepolitičnega partnerja, ki zaradi svoje oddaljenosti ni imel več velikega vpliva na albanske notranjepolitične usmeritve, potreboval pa je zunanjepolitične zaveznike v svojem boju za prevzem vodilne vloge v svetovnem delavskem gibanju, pa čeprav neznatne in v svetovnem merilu skorajda nepomembne. Ti premiki v zunanjepolitičnih usmeritvah albanske države so pripeljali do absurdnega položaja, ko sta se prek kritik Albanije in Jugoslavije spopadali dve največji sili v socialističnem svetu. Sovjetska zveza je namreč svoje kritike kitajske politike posredno usmerjala na Albanijo, kitajska komunistična partija pa je svoje napade na sovjetsko politiko navadno usmerjala na Jugoslavijo. Ta ideološka zaostritev je privedla do tega, da je albansko vodstvo kljub sveže razdrtim odnosom s Sovjetsko zvezo

glavnino svojih napadov, ki zaznamujejo konec petdesetih in začetek šestdesetih let prejšnjega stoletja, usmerilo na Jugoslavijo. Glede na dostopno dokumentacijo so bile jugoslovanske pretenzije v Albaniji od sredine petdesetih let naprej povsem miroljubne in usmerjene v duhu razvijanja dobrososedskih odnosov, jugoslovansko zunanje ministrstvo in politično vodstvo pa sta se očitno sprijaznila, da bo albanski režim obstal, in sta pasivno poskušali ohranjati kolikor toliko normalne odnose. Albanski napadi, ki so temeljili na ponovnem zaostrovanju položaja na meji, vojaškem utrjevanju le-te in več montiranih sodnih procesih, na katerih so poskušali dokazati obstoj fantomske angloameriško-sovjetsko-grško-jugoslovanske protialbanske koalicije, so vzbudili zadnje ostrejšje odzive v sicer umirjenem jugoslovanskem pristopu v obravnavanem obdobju, ki je na obtožbe leta 1961 ostro odgovorilo s posebno zbirko dokumentov oziroma Belo knjigo o jugoslovansko-albanskih odnosih, z albanskim vodstvom pa je tudi polemiziralo na najvišji ravni. Kljub temu da je albansko vodstvo Jugoslavijo ves čas predstavljalo kot največjo grožnjo za albansko neodvisnost, so medsebojni diplomatski odnosi ves čas po letu 1954 ostali neprekinjeni, nikakor pa ne normalni. O kulturni izmenjavi skorajda ne moremo govoriti, obetajoči gospodarski odnosi pa so se zaradi zaostrovanj po letu 1958 bistveno poslabšali in se pričnejo izboljševati šele v drugi polovici šestdesetih let, saj je bila tedaj Albanija v težkem gospodarskem položaju, ki je bil posledica relativno skromne kitajske podpore, ki je z leti upadala, in so za albansko državo v tem času predstavljali nujno oziroma nujno zlo.

Popolna normalizacija odnosov med državama, ki se zgodi v letu 1971 z dvigom stopnje diplomatskih predstavništev na veleposlaništvo, je bila ponovno posledica zunanjih dogodkov, ne pa albanske politične volje. Na jugoslovanski strani kakšnih posebnih zadržkov v zvezi s tem niso imeli, želeli pa so si urejenih odnosov s sosednjo državo, kar bi povečalo varnost same Jugoslavije, ne zgolj zaradi skupne meje, temveč tudi zaradi večje stabilnosti med albansko manjšino v Jugoslaviji. Približevanje albanskega vodstva je sledilo invaziji sil Varšavskega pakta na Češkoslovaško poleti 1968. Inva-

zija je v Albaniji, ki je v tem času še vedno formalno bila članica Varšavskega pakta, povzročila veliko paniko, saj so, podobno kot tudi v Jugoslaviji, v prvih dneh predvidevali, da se invazija ne bo zaključila v Pragi, temveč bo zajela tudi vse ostale "disidentske socialistične države". Izoliranost in dejstvo, da sta jo obdajali dve državi, Jugoslavija in Grčija, s katerima ni bila v najboljših odnosih, sta albansko vodstvo prepričala, da je potrebno delno spremeniti načela zunanje politike, zato je nekoliko omililo svoje razlaganje "nepomirljivih ideoloških razlik" in poskušalo navezati nekoliko bolj konstruktivne stike tudi na drugih področjih. Kot pa se je kmalu izkazalo, je tudi to bilo le kratkotrajno in nihanja v medsebojnih odnosih so se pojavljala vse do smrti Enverja Hoxhe, veliko izjemo pa so predstavljali mnogo živahnejši gospodarski odnosi.

Albanska politika je obdržala večino lastnosti stalinističnega sistema vladanja vse do propada komunističnega režima v letu 1991, kar mu je omogočilo, da je bil zaradi dosledne uporabe represivnih sredstev po letu 1956 zelo stabilen. V svoji politični liniji pa je bil zaradi menjavanja političnih partnerjev, ki so postali v določenem trenutku ovira ali nevarnost za albansko vodstvo, zelo nedosleden. Stalinistična tradicija je bila tako v šestdesetih letih na primer obogatena z nekaterimi radikalnimi kitajskimi metodami, saj je v tem času na Kitajskem potekala kulturna revolucija, v sicer na papirju izrazito internacionalistično albansko partijsko politiko, ki je po besedah albanskega vodstva predstavljala "edini pravi svetilnik marksizma in leninizma", pa se je prikra del tudi nacionalizem, ki se ga je v notranjepolitičnem življenju izrabljalo v različne namene. Albansko vodstvo je bilo po mnenju jugoslovanske diplomacije še vedno pod vplivom zanje nepravilne delitve z Albanci poseljenih pokrajin, zato so poskušali vplivati na jugoslovanske Albance, ki so bili deloma pod vplivom nekakšnega romantičnega idealizma, s katerim so povezovali svoj položaj in želje po združitvi z matico. To samo po sebi za jugoslovansko državo ne bi bilo tako zaskrbljujoče, če se ne bi albanska stran povezovala s predstavniki albanske narodnosti z bolj ekstremnimi stališči, kar se je izkazovalo v občasnih nemirih, ki so iz povsem drugih,

emancipacijsko-gospodarskih razlogov, pretresali predvsem Kosovo. Tudi v tem primeru pa se albansko vodstvo ni obnašalo povsem dosledno, saj je večino ubežnikov albanske narodnosti, ki so konec šestdesetih in skozi sedemdeseta leta iz političnih razlogov bežali v Albaniji, vračalo. Element tega nacionalizma, ki je jugoslovansko državo ves čas med normalizacijo medsebojnih stikov in po njej motil, pa je bilo albansko vztrajanje, da bo izven osnovnih diplomatskih in gospodarskih stikov bilateralne sporazume sklepalo le s Socialistično avtonomno pokrajino Kosovo, kar so omogočili ustavni amandmaji iz leta 1968. S tem so meddržavne stike omejili na ozek segment albanske narodnostne manjšine, preostanek države pa je bil izključen iz morebitnega sodelovanja, ki ga niti ni pretirano zanimalo. Kljub načelnemu nasprotovanju jugoslovanskega zunanjega ministrstva se je takšna praksa redno izvajala, saj je jugoslovanska politika do Albanije bila ves čas konsistentna v osnovnem elementu – pomirljivosti, ki ji zagotavljala določeno stopnjo notranje stabilnosti in varne meje. O kakšnem bolj detajlnem zunanjepolitičnem načrtu jugoslovanske države pa bi težko govorili, saj se je navadno poskušala le čim bolj neofenzivno prilagajati muhastim spremembam albanskega režima, teh pa v obravnavanem obdobju in tudi kasneje ni manjkalo.

Summary

Struggle for Albania: the Demise of the Yugoslav Expansionist Policy in the Balkans

Throughout the existence of the Yugoslav state the Yugoslav-Albanian relations represented an important aspect of the Yugoslav foreign policy, which, however, only expressed itself during the critical moments of the relations between these states. The whole range of these relations was based on mutual distrust, caused by the negative historical experience, the Yugoslav interference with the Albanian internal political struggles and the resistance of a part of the Albanian leadership, which strived to preserve the Albanian political and economic independence. We can basically state that such attitude of the Albanian leadership, which turned Albania into the most isolated European state with minimal contacts with the outside world until the 1970s, was caused by the Yugoslav policy during and after World War II, which basically did not involve any bad intentions, but was received exceedingly sceptically by a part of the Albanian leadership.

Namely, the most significant Yugoslav motive for an attempt to establish complete control over the Albanian territory or even annex it in some kind of a federal form of a Balkans state union, which was a realistic possibility at the time, was the wish to solve the Yugoslav national question. Despite the considerable efforts of the Yugoslav state and Party leadership, this question remained unsolved in the Kingdom of Yugoslavia as well as in the postwar period. Namely, besides the tensions between the constituent nations, tensions also

existed due to a large number of national minorities, especially in the territory of the federal Serbia. Among them the Albanian minority prevailed by far: in terms of numbers it could compare to certain constituent Yugoslav nations, especially with Montenegrins and Macedonians. Approximately one third of the total Albanian population lived in the territory of Yugoslavia, where it kept acquiring an increasing amount of national rights but never achieved the desired level during the period under consideration, and in principle this represented a constant burden for the relations between the countries. The first disagreements between the Yugoslav and the Albanian communist leadership about this issue started as early as during World War II, and in the time of the closest relations between these states immediately after the war these conflicts remained just under the surface. The Yugoslav leadership was well aware of the existence of these issues, but any interventions into the state of affairs at that time without suitable territorial compensations would represent a strong foundation on which the unwanted but always present Serbian nationalism could build. On the other hand we can also note the development of the Albanian nationalism on the Albanian side, refusing to come to terms with the conclusions of the conference of the ambassadors of the superpowers of 1912, whereby the desired Albanian national territory was shrunk considerably. The price for the unification of Albanians in a single state was too steep for the Albanian leadership and especially for the Albanian leader Enver Hoxha, since in order to ensure such a resolution of the Albanian question they would have to give up too much of their own independence. Naturally, personal reasons also contributed to this significantly. Namely, the Yugoslav interventions into the Albanian foreign policy demonstrated a clear aspiration to change the majority of its leadership at the time, especially the part which did not demonstrate clear proYugoslav tendencies.

Thus the sudden cooling of the relations between Yugoslavia and Albania in 1948 was not only a consequence of the political conflict between Yugoslavia and the other countries of the Eastern Bloc, which was ex-

pected, of course – it was also the only possibility for the emancipation of the Albanian leadership. Just as in the later periods in Yugoslavia the Cominform dispute was shown as a consequence of the excessive desire of the Yugoslav leadership for independent foreign and domestic policy, in Albania this conflict represented a reemancipation of the Albanian state from the overly restrictive “*Yugoslav friendship*”. The reliance on Yugoslavia was replaced by a less confining and especially territorially dislocated Soviet sponsorship, and the identification of the Albanian leadership with the Stalinist methods became a permanent excuse for a total severance of the relations with what was now supposedly a hostile and ideologically incompatible Yugoslavia. On the basis of the political power acquired in the Albanian political leadership just before the Cominform Resolution, Yugoslavia otherwise counted on the possibility that Albania could remain its ally, but these illusions vanished already a few months before the Resolution was in fact made public. The split was loud and turbulent, and the process was accompanied by insults and skirmishes, for which both sides were responsible. However, the Yugoslav outrage diminished quickly, which cannot be claimed for the Albanian side, which remained most zealous during the Stalinist campaign.

In the time when the Cominform campaign gradually quietened and the states renewed diplomatic relations, the Yugoslav policy towards Albania once again acquired the characteristics already present in the Yugoslav foreign policy in the time before World War II: it was conciliatory and it acknowledged and supported Albanian independence in any form and with as little outside influence as possible, in accordance with the motto of the longdeceased head of the Serbian and Yugoslav politics Nikola Pašić, who argued for „*The Balkans of the Balkans nations*”. The reconciliation of the states initially showed a lot of promise that the mutual relations would be normalised, but a lack of the necessary political will on both sides prevented anything more hearty. External factors once again contributed to a rapid cooling of interest of the Albanian side. Namely, the changes in the Soviet Union, which led to the condemnation of

the Stalinist rule, worried the Albanian leadership that had completely identified with this system. The reapproximation of Yugoslavia to the Eastern Bloc contributed to the instability of the Albanian leadership's position, since the doctrine of the Albanian foreign policy was based on the collective condemnation of the Yugoslav mistakes and the encouragement of the fear of the inevitable Yugoslav intervention in the state, this time not only on the political level, but by means of a military offensive. The decline of Hoxha's system, whose position was dubious despite the strict measures taken against the internal opposition in 1956, was prevented by the Hungarian uprising, while consistent resistance against the Yugoslav politics allowed for the continuation of the usual foreign political principle, which made the survival of the Albanian leadership possible. In the majority of the Eastern European countries the reforms in line with the XX congress of the Communist Party of the Soviet Union were adopted to a certain extent, but these reforms only had a minor influence on Albania. Due to the fear of the political demise of the regime, Albania gradually drifted away even from the Soviet Union, and a unique political system took shape. Considerable fluctuations and contradictions were characteristic of this system, as it was consistent in only two points. The first point was the strict adherence to the Stalinist doctrine, and the second was the ideological incompatibility with the revisionist Yugoslavia, which represented the worst opponent of the socialist Albania. Periodically this opposition was overshadowed by the propaganda war against the capitalist superpowers or the Soviet Union, which was just as imperialistic and revisionist, but this very ideological irreconcilability with the revisionist Titoism represented the constant attribute of Hoxha's regime, popularly also referred to as Enverism.

Until the severance of the Albanian-Soviet relations the otherwise cool but still existent Yugoslav-Albanian relations fluctuated in accordance with the Soviet guidelines. However, this changed radically after the Chinese-Albanian approximation, when the Albanian regime became associated with a third foreign political

partner, which could not influence the Albanian domestic political policies much due to its dislocation, but which needed foreign political allies in its struggle to take over the leading role in the global workers' movement, even if these allies were small and almost insignificant in the global perspective. These changes in the foreign political orientations of the Albanian state led to an absurd situation when two greatest forces in the socialist world clashed through their criticism of Albania and Yugoslavia. Namely, the Soviet Union aimed its criticism of the Chinese policy at Albania indirectly, while the Chinese Communist Party usually directed its attacks of the Soviet politics at Yugoslavia. These ideological tensions caused the Albanian leadership to aim the majority of their attacks at Yugoslavia, despite its freshly severed relations with the Soviet Union, and this was characteristic of the 1950s and 1960s. In view of the available documents the Yugoslav plans in Albania since the mid 1950s have been completely peaceful and intended to develop good relations between the neighbouring states. The Yugoslav Ministry of Foreign Affairs and its political leadership obviously came to terms with the fact that the Albanian regime would remain in force, therefore it tried to ensure somewhat normal relations. The Albanian attacks, based on the repeated intensification of the conflicts at the border, its military fortification and several fixed trials, intended to prove the existence of a phantom Anglo-American-Soviet-Greek-Yugoslav anti-Albanian coalition, caused the last harsh responses in what was otherwise a calm Yugoslav approach in the period under consideration. Namely, in 1961 Yugoslavia responded with a special collection of documents or a White Paper on the Yugoslav-Albanian relations, and it also debated with the Albanian leadership at the highest level. Despite the fact that the Albanian leadership kept presenting Yugoslavia as the greatest threat to the Albanian independence, the mutual diplomatic relations remained uninterrupted ever since 1954, though they were not normal. Cultural exchanges were virtually nonexistent, and the promising economic relations have worsened considerably due to the intensifications of conflicts after 1958. They did not

begin to improve until the second half of the 1960s, since at that time Albania found itself in a difficult economic position due to the relatively modest Chinese support, which had declined in time. So economic relations with Yugoslavia represented a necessary evil for the Albanian state.

The complete normalisation of the relations between the states, taking place in 1971 after the level of diplomatic representatives was increased to the level of an embassy, was once again caused by external events, not by the Albanian political will. The Yugoslav side did not have any special reservations with regard to this: it only wanted to ensure good relations with the neighbouring state, which would improve the security of Yugoslavia itself, not only due to the common border, but also because of the greater stability of the Albanian minority in Yugoslavia. The approximation of the Albanian leadership followed the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia in the summer of 1968. In Albania, which was formally still a member of the Warsaw Pact at that time, the invasion caused major panic, since it – similarly as Yugoslavia – predicted that the invasion would not end in Prague, but would proceed in all other „*dissident socialist countries*”. The Albanian isolation and the fact that it was located next to two states, Yugoslavia and Greece, with whom Albania did not maintain the best of relations, convinced the Albanian leadership that the principles of the Albanian foreign policy should be amended. Therefore Albania relaxed its interpretation of „*insurmountable ideological differences*” and attempted to establish constructive contacts also in the other areas. As it soon turned out, this sentiment was also only of shortterm nature and the fluctuations in the Yugoslav-Albanian relations kept manifesting themselves until the death of Enver Hoxha. The livelier economic relations represented a notable exception.

Until the demise of the communist regime in 1991 the Albanian policy retained most of the characteristics of the Stalinist rule, which enabled it to remain very stable after 1956 due to its consistent use of repressive measures. However, Albanian policies were highly inconsistent due to the changes of its political partners,

which would, at certain moments, become obstacles or start representing a danger for the Albanian leadership. Thus the Albanian Stalinist tradition in the 1960s was, for example, supplemented with certain radical methods from China, where a cultural revolution took place at that time. On paper the Albanian Party policy was exceedingly internationalist, since in the words of its leadership Albania represented „*the only true light of Marxism and Leninism*”, but in reality it was also marked by nationalism, used for various purposes in the field of domestic policy. In the opinion of the Yugoslav diplomacy the Albanian leadership remained under the influence of the division of the territory inhabited by Albanians, which they saw as unjust, so Albania tried to influence the Yugoslav Albanians, who were partly under the influence of some kind of a romantic idealism, with which they associated their position and wishes to reunite with their homeland. This in itself would not be so troubling for the Yugoslav state, if the Albanian side did not seek the support of the representatives of the Albanian nation with the more extreme viewpoints, which resulted in periodical unrests that mostly took place in Kosovo due to other reasons, related to the Albanian emancipation and economy. Even in this regard the Albanian leadership was not completely consistent, since most of the Albanian fugitives, which had retreated to Albania in the end of the 1960s and throughout the 1970s due to political reasons, were returned to Yugoslavia. The element of this nationalism, which bothered the Yugoslav state during and after the normalisation of the Yugoslav-Albanian relations, was the Albanian insistence to only maintain the basic diplomatic and economic relations, while they only concluded bilateral agreements with the Socialist Autonomous Province of Kosovo. This was made possible by the constitutional amendments of 1968. Thus the contacts between the states were limited to a narrow segment of the Albanian national minority, while the rest of the state was excluded from any possible cooperation which it was not very interested in, in any case. Despite the fact that in principle the Yugoslav Ministry of Foreign Affairs opposed this practice, it was still a constant reality, since

the Yugoslav policy towards Albania remained consistent in its basic sentiment: appeasement, which ensured a certain level of internal stability and safe borders. However, we could hardly speak of any detailed foreign political plans of the Yugoslav state: it usually only tried to adapt, in the least offensive manner possible, to the moody changes of the Albanian regime, frequent during the period under consideration as well as later on.